

Andrej Ule
**STANJA STVARI
IN RESNICA
PRI VEBRU**

89-104

ODDELEK ZA FILOZOFIJO
FILOZOFSKA FAKULTETA UL
AŠKERČEVA 2
SI-1000 LJUBLJANA
ANDREJ.ULE@GUEST.ARNES.SI

::POVZETEK

OMEJUJEM SE NA PREDMETNOTEORIJSKO obdobje Vebrove filozofije, ki je bilo podlaga za vse njegovo nadaljnje filozofsko snovanje. Za to obdobje je bilo značilno njegovo razlikovanje med “dejstvi” in “istinitimi (ali faktičnimi) dejstvi”, ki ustreza razliki med “objektivi” in “dejstvi” pri Meinongu. Na podobno razliko naletimo pri mnogih drugih mislecih 20. stoletja, npr. pri zgodnjem Russellu in zgodnjem Wittgensteinu. Mnogi razlikujejo stanja stvari (Sachverhalte, states of affairs) od dejstev (Tatsachen, facts), pri čemer naj bi dejstva označevala obstoječa stanja stvari, stanja stvari pa označujejo možna dejstva. Stanja stvari so torej neke vrste sence dejstev in poznajo neke vrste senčno eksistenco (Simons).

Zavračam Simonsovo interpretacijo stanj stvari kot irealnih predmetov. Najprej ustrezno analiziram Wittgensteinovo pojmovanje stanj stvari v *Traktatu* in nato prikažem Brentanovo kritiko stanj stvari oz. dejstev kot “nečesa”, kar biva poleg individualnih stvari. Kritično osvetlim še pojmovanje stanj stvari pri Meinongu (objektivi) in Vebru (dejstva). Nato pridem k analizi njune (implicitne) identitetne teorije resnice. Ta sloni na identitetni shemi pripisovanja resnice, ki se pri Meinongu glasi: *misel (sodba) p je resnična = objektiv p je dejanski*, pri Vebru pa: *misel (trditev) p je resnična = dejstvo p je istinito*. To lahko okrajšamo v formulo $Rp = Dp$, njuno formalno bistvo lahko zajamemo je v “enačbi”: $p \text{ je resničen} = p$. Ena ključnih slabosti te sheme je, da se neresnica stavka le s težavo (če sploh) ujame z resnico negiranega stavka.

Ključne besede: predmetna teorija, Veber, Meinong, dejstva, objektivi, stanja stvari, resnica.

ABSTRACT**STATES OF AFFAIRS AND TRUTH IN VEBER**

I confine my discussion on Veber's object-theoretic phase of his philosophy which was the basis of all his later philosophical thought. For this phase was eminent his distinction between the facts (“dejstva”) in general and the “veridical” (“istinit” or “factual”) facts. This difference corresponds to Meinong's difference between “objectives” and “facts”. We may find similar distinctions by many other thinkers of the 20.th, e. g. by early Russell and Wittgenstein. Many philosophers make distinction between states of affairs (Sachverhalte) and facts (Tatsache). Facts are considered as the “existent states of affairs”, or states of affairs as “possible facts”.

States of affairs are thus considered as a kind of shadow facts and have a kind of shadow existence. I first reject Simon's interpretation of states of affairs as unreal objects by the adequate analysis of the Wittgenstein's concept of state of affairs in Tractatus and then present Brentano's criticism of states of affairs (and facts) as something which exist beside individual things. I then critically consider Meinong's and Veber's concepts of states of affairs ("objectives", "facts") and go over to their (implicit) identity theory of truth. It bases on the identity schema of ascribing truth which runs by Meinong as "the thought (judgement) p is true = the objective p is factual" and by Veber as "the thought (judgement) p is true = the fact p is veridical", or shortly " $Tp = Fp$ ". Their formal essence could be taken in the "equation": p is true = p . One of the serious weak points of this schema is that the non-truth of a sentence only with difficulties (if any) corresponds to the truth of the negation of the sentence.

Keywords: theory of object, Veber, Meinong, facts, objectives, states of affairs, truth.

::1 VEBER, MEINONG, WITTGENSTEIN IN BRENTANO O STANJJIH STVARI OZ. DEJSTVIH

Omejujem se na *Vebrovo* predmetnoteorijsko obdobje, ki je bilo podlaga za vse njegovo nadaljnje filozofsko snovanje. Za to obdobje je značilno razlikovanje med dejstvi in istinitimi (ali faktičnimi) dejstvi, ki ustreza razliki med *objektivni* in *dejstvi* pri *Meinongu*. Dejstvo je za Vebera intencionalni predmet, ki ustreza sodbi kot intencionalnemu doživljaju (Veber, 1921: 3-4).

Dejstvo je za Vebera modalna bitnost. Dejstvo je lahko *istinito* (dejansko) ali *neistinito* (nedejansko), namreč zgolj možno (Veber, prav tam). Trdilnemu stavku, npr. stavku "Trava je zelena" ustreza *pozitivno dejstvo*, namreč obstoj zelenosti na travi, negativnemu stavku "Trava ni zelena" pa ustreza *negativno dejstvo*, namreč neobstoj zelenosti na travi. Poudariti moram, da za Vebera istinita in pozitivna dejstva niso eno in isto, kajti kako pozitivno dejstvo je lahko neistinito (Veber, 1921: 184-5). Če je stavek "Trava je zelena" npr. nesničen, potem obstaja (bolje, substistira) neko pozitivno, vendar neistinito dejstvo. Tedaj je stavek "Trava ni zelena" resničen, vendar mu ustreza neko negativno, vendar vseeno stvarno dejstvo. Lahko bi dejali, da se v stavku "Trava je zelena" in v stavku "Trava ni zelena" nanašamo na neko določeno relacijo, namreč na relacijo predikativne zveze med travo in zelenostjo (odnos barvnosti ali splošneje odnos "...je lastnost ..."). Stavek sam pa ni odnos in tudi njegov smisel ni odnos, vendar so dejstva, ki ustrezata obema stavkoma, *obstoj* ali *neobstoj* predikativne relacije v danem primeru trave in zelenosti.

Vebrova teorija dejstev zaide v velike težave npr. pri obravnavanju relacijskih stavkov, npr. stavka "Knjiga leži na mizi". Ta stavek lahko različno tolmačimo, npr. kot relacijski stavek o knjigi in mizi (*Knjiga leži na mizi*), kot lastnostni stavek o knjigi (*Knjiga leži na mizi*) ali kot lastnostni stavek o mizi (*Knjiga leži na mizi*). Tako lahko istemu stavku ustreza več dejstev, v njih nastopajo različni predmeti in različne predikativne relacije. Ni jasno, kako lahko to težavo odpravimo znotraj Vebrove (ali Meinongove) predmetne teorije.

Na podobno razliko, kot jo ima Veber med dejstvi in istinitimi dejstvi, naletimo pri mnogih drugih mislecih 20. stoletja, npr. pri *zgodnjem Russellu* in *zgodnjem Wittgensteinu*. Mnogi razlikujejo *stanja stvari* (Sachverhalte, states of affairs) od *dejstev* (Tatsachen, facts), pri čemer naj bi dejstva označevala *obstoječa stanja stvari*, analogno torej stanja stvari označujejo *možna dejstva*. Stanja stvari so torej neke vrste *sence dejstev* in poznajo neke vrste *senčno eksistenco* (Simons, 1992).

Za izhodišče si vzemimo kar Wittgensteinovo pojmovanje stanj stvari in dejstev v njegovem *Logično-filozofskem Traktatu* (1922, 1976), ki je nekako paradigmatsko za sodobno analitično filozofijo. Če sprejmemo domnevo, da Wittgenstein izenačuje "obstoj stanja stvari" in "obstoječa stanja stvari", potem lahko sprejmemo tudi domnevo, da izenačuje "neobstoj stanja stvari" z "neobstoječim stanjem stvari". Tako se nam zdi, kot da Wittgenstein dejansko uvaja neko megleno ontologijo stanj stvari in dejstev, ki so zanj celo bolj fundamentalne, kot stvari. Saj svet ne sestoji iz stvari, pač pa iz dejstev (teza 1.). Stanje stvari pojmuje kot nekakšno "zvezo predmetov" (2.01), torej nastane vtis o nekakšni relacijski stvari, ki je celota predmetov, ki se povezujejo v zvezo.

Peter Simons v svoji knjigi o filozofiji logike v Srednji Evropi (1992) meni, da so pri Wittgensteinu stanja stvari elementarni kompleksi, tj. kompleksi, ki v sebi nimajo več drugih, bolj elementarnih propozicionalnih delov. Obstoj stanja stvari predstavlja *pozitivno*, neobstoj pa *negativno (elementarno) dejstvo*. Ta interpretacija je sicer delno pravilna, a obenem nas tudi zavaja v neko modalno ontologijo stanj stvari in dejstev kot dveh vrst predmetnosti.

Priznavanje stanj stvari ali dejstev kot "bivajočih" v pravem pomenu besede bi bilo povsem v nasprotju z Wittgensteinovo logiko, kajti

- stanja stvari ali dejstva niso "nekaj". "Nekaj" se nanaša le na atomarne objekte (stvari, predmete) in
- obstoj in neobstoj ni predikat tega "nekaj", ker sploh ni predikat ničesa, ampak le ubeseden kvantifikator, ta pa se nanaša na predikate (funkcije), ne na stvari. Zato ne moremo govoriti o "obstoječih stanjih stvari" tako, kot da bi bil obstoj lastnost teh stanj stvari in bi lahko stanja stvari delili na "obstoječe" in "neobstoječe".

Wittgenstein je po mojem mnenju v *Traktatu* nepreviden, da včasih govori

o “obstojećih” in “neobstojećih” stanjih stvari, kot da bi bili le ti dve vrsti entitet. Vendar mislim, da gre le za jezikovni izraz, uporabljen v sili, ki ga ne smemo jemati resno, tj. dobesedno. Prav tako neprevidno je po mojem uporaba izraza “zveza predmetov” za stanje stvari, bolj točno bi bilo reči, da je stanje stvari *to, da so predmeti na določen način povezani med seboj*. S tem bi se izgubila asociacija med stanji stvari (oz. dejstvi) in kompleksi. Več kot značilno je, da je Wittgenstein l. 1931 v svojih (neizdanih) zapiskih ostro zavrnil izenačevanje dejstev in kompleksov. Piše: “Kompleks ni enak dejstvu. Kajti o kakem kompleksu npr. rečem, da se premika iz kraja v kraj, toda ne o dejstvu. To, da se ta kompleks sedaj vendar nahaja tu, pa je dejstvo.” (Wittgenstein, 1970, str. 301). Kompleks je prostorski lik, ki sestoji iz prostorskih predmetov. Kompleks sestoji iz svojih delov, iz istovrstnih stvari, ne pa dejstvo.

Seveda je še vprašanje, ali je Wittgenstein s to kritiko mislil na svoje pisanje o dejstvih in stanjih stvari v “Traktatu”, poleg tega Wittgenstein v tej kritiki piše o dejstvih, ne o stanjih stvari. Kljub vsemu je mogoče, da je mislil tudi na svojo tezo o stanju stvari kot “zvezi predmetov” in jo v tem smislu označil za neustrezno.

Dejansko Wittgenstein tudi v “Traktatu” ni izenačil stanja stvari ali dejstva s *kompleksno celoto*, z nekakšno nadstvarjo itd. Zato kritika dejstev kot kompleksov, ki jo je Wittgenstein razvijal od konca dvajsetih let dalje, za *Traktat* preprosto ne drži. V kolikor gre za samokritiko, to lahko pripišemo Wittgensteinovemu mestoma nenatančnemu izražanju (npr. govor o “obstojećih” in “neobstojećih” stanjih stvari, pozitivnih in negativnih dejstvih). V *Traktatu* ni stavka, ki bi izenačeval dejstva s kompleksi in še manj s kompleksnimi stvarmi. Najbližje temu je stavek 2.01 “Stanje stvari je zveza predmetov (reči, stvari)”, a tudi tega moramo razumeti kot *nepopoln* stavek, ki se razreši šele v logični analizi, oz. kot bi dejal Carnap, v “formalnem jeziku s pravo logično sintakso”.

Dejansko za Wittgensteina stanja stvari niso kompleksne irealne predmetnosti. Stanja stvari namreč niso nobeni “sestavljene” predmeti, zato tudi obstoj in neobstoj stanj stvari nista lastnosti predmetov, temveč sta le verbalizacija eksistenčnega kvantifikatorja in njegove negacije. Strogo rečeno niti ne moremo govoriti o “obstojećih stanjih stvari”, temveč le o tem, da je tako (ali ni tako), kot je podano v tem in tem kompleksu.

Popolna analiza govora o stanjih stvari po Wittgensteinu poteka po naslednjem vzorcu, povzetem po njegovem *Dnevniku iz l. 1914-16* (Wittgenstein, 1979: zapis iz 5. 9. 1914).

Obstoj stanja stvari [a R b] = obstoj a-ja in obstoj b-ja in a R b.

Po Russellu pa bi to analizo podali takole:

Obstoj stanja stvari [a R b] = $(\exists x, y)(x = a \text{ in } y = b \text{ in } x R y)$.

Torej imamo lahko govor o stanjih stvari, dejstvih itd. le za neke vrste

navidezni govor o resničnih ali napačnih stavkih. Tega ne smemo ontološko resno interpretirati. Zato Wittgensteinove izjave o stanju stvari kot o zvezi predmetov in podobne stavke iz *Traktata* ne smemo tolmačiti realistično kot opise kompleksnih predmetov ali objektivov, temveč kot navidezno realistični govor o stanjih stvari, ki dejansko govorijo o nujnih pogojih za smiselne stavke, npr. o tem, da smiselni elementarni stavek predstavlja nek odnos med imeni, pri čemer dejstvo, da so imena v takšni in takšnem medsebojnem odnosu, govori o tem, da poimenovani predmeti stoje v podobnem odnosu med seboj. Na to se nanaša tudi znamenita teza *Traktata* 3.1432: “Ne: 'Kompleksni znak 'aRb' pomeni, da je *a* v odnosu *R* do *b*', ampak: To, *da* je '*a*' v nekem odnosu do '*b*', govori, *da* je *aRb*.”

Strogo rečeno, ni stanj stvari ali dejstev po sebi, ki bi bivala neodvisno od stavkov, ki jih opisujejo. Torej dejstva niso neke obstoječe bitnosti, neobstoječa stanja stvari pa niso neke zgolj možne bitnosti, ki pa jih lahko poimenujemo. Stanja stvari obstajajo zgolj v ti. logičnem prostoru, ne v prostoru stvari. Vemo, da je za Wittgensteina tudi svet opredeljen kot celota vseh dejstev in tudi ta obstaja le v logičnem prostoru. Indikativno je, da Wittgenstein govori o svetu kot celoti vseh obstoječih stanj stvari (2.04), vendar o kaki *celoti vseh neobstoječih stanj stvari* ali o celoti vseh stanj stvari pa ne govori. Reče le to, da “celotnost obstoječih stanj stvari določa tudi, katerih stanj stvari ni” (2.05).

Wittgenstein vpelje *pojmem stvarnosti* in sicer kot “obstoj in neobstoj stanj stvari” (2.06), pri čemer obstoj stanj stvari imenuje “pozitivno”, neobstoj stanj stvari pa “negativno dejstvo”. Vendar tega ne smemo razumeti tako, kot da je stvarnost, ki jo opisuje resnični elementarni stavek *p*, nekakšna vsota ali konjunkcija ustreznega pozitivnega dejstva, da *p* in negativnega dejstva, da *ni p* (to bi vodilo v logično protislovje), temveč da je stavek *nevtralen glede tega, ali drži ali ne drži*. Stavek *pove*, kako je, če drži in *posredno kaže*, kako je, če ne drži.

To med drugim izhaja tudi iz tez 4.01 “Stavek je slika stvarnosti”, oz. “Stavek je model stvarnosti, kot si jo zamišljamo”, 4.06 “Samo s tem, da je stavek resničen ali neresničen, je slika stvarnosti” in teze 4.0621 “Stavka '*p*' in '*~p*' imata nasprotni smisel, vendar jima ustreza ena in ista stvarnost”.

Stvarnost, ki jo odslikava stavek, ni nekaj, kar bi kakorkoli bivalo poleg (pozitivnega) dejstva, ki mu ustreza, če je resničen ali poleg negativnega dejstva, če ni resničen, temveč je izraz formalne ugotovitve, da tako stavek kot tudi tisto, kar odslikava, pripada *logičnemu prostoru*, ki je za Wittgensteina obenem prostor možnosti za *logične operacije s stavki* (predvsem za posplošeno negacijo) ter za *obstoj* in *neobstoj stanj stvari*. To je specifična Wittgensteinova *onto-logika* v *Traktatu*.

Skratka, *govor in predstava o neke vrste nevtralnem bivanju stanj stvari*, med

katerimi nekatera obstajajo, druga pa ne, sta wittgensteinsko gledano, napačni govor in zmedena predstava. Podobno je, če to ugotovitev razširimo na kompleksne "položaje stvari", ki po Wittgensteinu ustrezajo poljubnim stavkom (2.11, 3.21, 4.023, 4.021). Tudi tu ne moremo brez nadaljnega govoriti o tem, da tem stavkom ustrezajo določeni položaji stvari, npr. Meinongovi *objektivni*, ti pa so lahko obstoječi ali neobstoječi. Tudi tu je edino, kar obstaja in biva, pač tisto, kar je v svetu. Svet se nič ne spremeni, če je stavek resničen ali neresničen. Če je stavek resničen, pač v svetu obstaja ustrezno dejstvo, tj. faktično stanje stvari. Če pa stavek ni resničen, svet kaže, da v njem ni prostora za kak položaj stvari, ki ga opisuje stavek.

Res pa je, da neresničen stavek opiše neko *logično možno* stanje stvari, toda ta možnost za Wittgensteina ni kak poseben način bivanja stanja stvari kot kake virtualne bitnosti, temveč le izraz "logičnega dejstva", da je stavek logična slika sveta, ki *govori*, kako je, *če je stavek resničen* in (posredno) *kaže*, kako je, *če ni resničen*. Toda slednje ne moremo neposredno določiti, zgolj iz stavka samega, pač pa iz stavka v odnosu z vsem logičnim prostorom jezika (in sveta), tj. v odnosu z vsemi drugimi stavki, ki skušajo opisati svet. To, "kako ni", v primeru, če stavek ni resničen, ne moremo neposredno določiti, temveč moramo pogledati "v svet" in ugotoviti, da v njem pač ni danega položaja stvari. "Možnost položaja stvari" ustreza temu, da to *lahko v načelu storimo*.

Zanimivo, da tudi *Franz Brentano*, začetnik moderne teorije intencionalnosti zavesti, v svoji zreli filozofiji, ni priznaval nobenih stanj stvari ali dejstev, poleg individualnih stvari. Torej ni priznaval nobenih predmetnih korelatov misli, sodb, stavkov. To je manj znano med filozofi, ker se po večini zadovoljijo z njegovim zgodnjim obdobjem, kjer je nekoliko neprevidno govoril o "miselnem obstoju" ali o ti. "mentalni ineksistenci" intencionalnih predmetov, ki ustrezajo predstavam, tudi če so to predstave nečesa nedejanskega. Brentano piše v svoji *Psihologiji z empiričnega vidika*: "Vsak psihični fenomen vsebuje v sebi nekaj kot objekt, čeprav ne vsak na enak način. V predstavi je nekaj predstavljeno, v sodbi nekaj zatrjeno ali zavrjneno, v ljubezni ljubljeno, v sovraštvu sovraženo, v želji željeno itd." (Brentano, 1999: 126).

Tako tudi sodbam ustrezajo intencionalni predmeti, ki jih ni podrobno opredeljeval. Šele Brentanovio nasledniki (Stumpf, Husserl, Meinong) so uvedli posebne intencionalne korelate sodb, npr. stanja stvari.

V kasnejši fazi svoje filozofije je Brentano odločno zavračal obstoj stanj stvari in podobnih intencionalnih korelatov sodb. V dodatkih k *Psihologiji z empiričnega stališča*, ki so izšli šele posmrtno, je preciziral svoje stališče (Brentano, 1925).

V paragrafu, kjer govori o biti v nelastnem smislu, piše tudi o ti. *objektivnih odvisnih stavkih*. To so tipično stavki, v katerih celotni stavki postanejo subjekti

drugih stavkov (Brentano, 1925: 234-5). Podobno piše v *Nauku o kategorijah*, prav tako posmrtno izdani knjigi iz l. 1933. Govorimo o stanjih stvari, dejstvih itd., kot da so nekaj, kar ni stavek, vendar jim pripišemo resničnost ali neresničnost. Brentano izrecno zavrača obstoj stanj stvari in dejstev kot posebnih bitnosti mimo individualnih stvari in njihovih akcidenc (Brenatano, prav tam). Govor o stanjih stvari in dejstvih je po njegovem mnenju gramatikalen, je jezikovna parafraza normalnega stavka (propozicija). Pomen govora o stanjih stvari in dejstvih je sekundarni, izvedeni pomen, glede na pomen običajnih stavkov. Ti pa se po njegovem mnenju konec koncev nanašajo na individualne stvari.

Če je Brentano že govoril o stanjih stvari in dejstvih, jih je imel za navidezne stvarnosti, ki nam jih pričarajo naše misli in stavki, ki pa ob pravilni interpretaciji (analizi) izginejo in nam preostane le običajni govor o individualnih stvareh. V "Kategorienlehre" je pisal, da je bivajoče v smislu resničnega ali neresničnega, nepristno glede na dejansko bivajoče ali dejansko nebivajoče. Izjave o takšnem bivajočem lahko parafraziramo v enostavnih resničnih ali neresničnih sodbah. Lahko npr. rečemo "To, da je Cezar živel, je zanesljivo", a bi bilo zmotno reči ali misliti, da delni stavek "Cezar je živel" v zgornjem stavku opisuje ali imenuje nek propozicionalno določen predmet, npr. dejstvo <Cezar je živel> (Brentano, 1933, 13). Takšen napačen govor nas lahko hitro zapelje v sprejemanje posebnega obstoja domnevnih večnih resnic (te ustrezajo dejstvom), ki stojijo zunaj razuma in naj bi bile večne kot Bog. Podobno namesto o večnem obstoju nemožnosti okroglega kvadrata govorimo negativno sodbo: Okrogel kvadrat ni mogoč. Tu gre za jezikovne fikcije in lahko jih odčaramo, če pravilno "prevedemo" navedene stavke.

Stanja stvari so za Brentana *ens rationis*, torej miselno predpostavljene stvari, vendar *niso* intencionalni predmeti. V primeru stavka "So rože" je intencionalni predmet *sodba v duhu osebe*, ki misli ali izreka ta stavek, vendar *ni dejstvo, da so rože*. Dejstvo je le jezikovna ali miselna fikcija, ki domnevno ustreza stavku. V svetu dejansko obstajajo rože in človek, ki misli dano sodbo, v svetu tudi ni sodbe in ni dejstva. Intencionalni predmet torej ni nujno del sveta, lahko je le "sestavina" naše misli. Podobno je v primeru stavka "Kentavrov ni". Obstaja oseba, ki misli to sodbo, lahko pa govorimo le o virtualnem obstoju sodbe, da kentavra ni v duhu misleče osebe in o virtualnem obstoju negativnega dejstva, da kentavrov ni. Dejansko ta stavek posredno govori o tem, da vsakdo, ki izreka ali misli sodbo "Kentavri so" govori ali izreka neresnico.

Ta rešitev je podobna Wittgensteinovi v tem, da bi bilo tudi za Wittgensteina govor o stanju stvari oz. dejstvu, da so rože v vazi parafraza stavka "Rože so v vazi". Na vprašanje, ali so rože v vazi, preprosto odgovorimo "Da, tako je". Podobno na vprašanje "Ali so duhovi?" odgovorimo "Ne, ni jih" ali "Ni res,

da so duhovi”. Nikakor nam ni treba zadeve zapletati s tem, da govorimo npr. “To, da so rože v vazi, je dejstvo” ali “Da so duhovi, ni dejstvo” ipd.

Zame ni toliko pomembna Brentanova nominalistična ontologija, kot njegova le mimogrede navržena ideja, da imamo lahko stanja stvari in dejstva morda le za momente govora, točneje dvogovora. Vzemimo npr. razgovor dveh oseb o rožah, ki se nahajajo v vazi. Stanje stvari, da so rože v vazi, npr. “nastopa” kot neizrečeni “del” naslednjega pogovora:

Vprašanje: Ali so rože v vazi?

Odgovor: “Da, tako je” ali “Ne, ni tako”.

Seveda lahko ta del ekspliciramo, npr. tako, da rečemo “Gre za to, ali so rože v vazi”. Pri tem fraze “..., ali so rože v vazi” kaže na domnevno virtualno, modalno naravo stanj stvari. A obenem kaže na povsem jezikovno naravo te domneve. Mislim, da se v tem kaže racionalno jedro govora o stanjih stvari ali dejstvih in lahko reši mnoge težave, ki nastopajo v Meinongovi ali v Vebrovi filozofiji.¹

::2 IDENTITETNA TEORIJA RESNICE PRI VEBRU IN MEINONGU

V Meinongovi in Vebrovi teoriji o istinitih dejstvih oz. dejanskih objektivih pa tiči še problematična teža, ki pa se zdi na videz zelo privlačna. Gre za neko verzijo *identitetne teorije resnice*. To teorijo lahko na kratko povzamemo v enakosti:

Propozicija p je resnična = stanje stvari, da p, obstaja.

Pri tem se identitetna opredelitev resnice pri Meinongu glasi: *misel (sodba) p je resnična = objektiv p je dejanski*, pri Veburu pa: *misel (trditev) p je resnična = dejstvo p je istinito*. To lahko okrajšamo v formulo $Rp = Dp$.

S takšno formulacijo se izognemo pastem ti. korespondenčne teorije resnice, ki zahteva težko opredeljivo “ujemanje” (korespondenco) med mislijo in dejstvom. Po Meinongu resnica ni v korespondenci med (vsebine) sodbe in objektivu (stanjem stvari), pač pa v identiteti med objektivom, ki ustreza sodbi in objektivom po sebi, tj. kot obstaja v stvarnosti. To pomeni, da je resnica v tem, da podano stanje obstaja (Sierszulaska, 2004, 98). Natančneje rečeno, gre tudi tu za neko ujemanje, vendar drugače kot pri korespondenčni teoriji resnice. Gre za ujemanje med objektivom (ki “substistira kot predmet sodbe) in njegovo aktualnostjo. Poudarjam, da gre za ujemanje, ne pa za koordiniranje. Vendar je v tem ujemanju bistveno prisotna identiteta, namreč v toliko, v

¹Brentanovo in Wittgensteinovo pojmovanje stanj stvari in dejstev obširneje analiziram v “Stanja stvari pri Brentanu in Wittgensteinu” (2002).

kolikor se objektiv, ki subsistira kot predmet sodbe (misli), pokriva z dejansko obstoječim objektivom, v kolikor je sodba resnična. Vendar po Meinongu ta identiteta ni popolna, kajti mišljeni objektiv se le "ujema" z dejanskim objektivom, ni pa mu povsem enak. To "ujemanje" po Meinongu ustreza znameniti sholastični trditvi, da je resnica "adequatio rei et intellectus" (Meinong, *Über Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit*, str. 42, nav. po Sierszulska, 2004, str. 99). Vendar Meinong nikoli ni do konca pojasnil odnosa med identiteto in ujemanjem v pojmu resnice. Podobno tega ni storil tudi Veber. Zato lahko govorimo le o določenih *identitetnih potezah* njenih teorij resnice, ne pa o zavestni identitetni teoriji. Kljub temu pa ima njuno pojmovanje resnice nekaj problemov, ki so lastne vsem identitetnim teorijam.

Sledeč Meinongu in podobno Vebru, so resnične misli isto kot dejanski objektiv. To je tudi dokaj blizu Fregeju, ki je enačil dejstva z resničnimi mislimi. A po drugi strani, resnica misli "ustreza" resničnim objektivom. Ni čudno, da je Meinong pisal o "resničnih objektivih", Veber pa o "istinitih dejstvih". Po Meinongu gre za to, da lahko o objektivu govorimo z dveh zornih kotov. Po eni strani govorimo o njem kot o mišljenem objektivu (propoziciji), ki psevdobiva v našem umu, po drugi strani pa kot o "čistem objektivu" (abstraktni propoziciji), ki ima svojsko objektivnost, saj o njem lahko razmišlja kdorkoli. Čisti objektiv se lahko ujema z stvarnostjo, namreč tako, da obstaja v realnem svetu, v tem primeru je "faktični objektiv". Lahko pa se ne ujema z realnim svetom, tedaj je nefaktičen objektiv. Sodba je resnična, če je njej ustrezní abstraktni objektiv identičen z dejanskim objektivom. Ali drugače rečeno, resnični objektiv je faktični objektiv. Napačna sodba ustreza napačnemu oz. nedejanskemu objektivu. Ta psevdobiva le v ti. "zunajbitnosti" (Auserssein). Opozarjam, da so Meinongovi objektiví sicer lahko faktični, vendar niso dejstva v običajnem pomenu besede. Ne pripadajo "realnosti" (svetu).

Veber podobno razume resnico najprej kot "istinitost" dejstva in šele sekundarno kot kvaliteto sodbe, tj. kot ujemanje med vsebino sodbe in istinitim dejstvom. Veber uporablja izraz "istinitost" kot sinonim za "faktičnost" ali dejanskost. O "resnici pravzaprav piše zelo malo. Po Vebru je istinitost dejstva enaka njegovi maksimalni kvantiteti, tj. maksimalni možnosti. Na strani sodbe pa kvantiteti dejstva ustreza stopnja gotovosti (izvestnost) sodbe. Pri tem je maksimalna gotovost za Vebra istovetna z "razvidno trditvijo", ta pa garantira njeno resničnost (Veber, 1921, 211-2).

Meinong je opredelil spoznanje kot sodbo, ki jo spremlja naše prepričanje, da je tako kot govori in jo sprejmemo z evidenco. Po Meinongu spoznanja dosežemo s ti. penetrativnim dojetjem resničnega objektiva, tj. takšnim dojetjem, ki zajame tudi faktičnost objektiva, ne zgolj njegovo vsebino ("kontemplativno dojetje" objektiva) (Meinong, *Über die Möglichkeit*

und Wahrscheinlichkeit, str. 43, nav. po Sierszulaska, 2004, str. 99f). Veber je v svojem "Sistemu filozofije" (1921) podobno definiral spoznanje kot avtonomno pridobljeno pristno sodbo, namreč kot sodbo, podano z maksimalnim prepričanjem in izhaja a priori iz celotne misli ali induktivno iz izkustva. Po njegovem so takšne sodbe nujno "razvidne" oz. evidentne. Razvidnost po Vebru ne sloni na nobenih čustvih ali občutkih evidentnosti. To, da je neka sodba pridobljena avtonomno, lahko po Vebru ugotovimo povsem objektivno, namreč če jo le dovolj natančno opazujemo. Veber je s tem skušal dati pojmu evidence objektivni pomen. Očital je Meinongu, da naj bi poznal evidenco le kot subjektivno določilo sodbe, zato naj bi bilo njegovo sklicevanje na razliko med *penetrativnim* in *kontemplativnim dojetanjem* neuspešno v zagotavljanju objektivnosti spoznanja. Očital mu je tudi, da ni poznal "transcendentne" stvarnosti poleg "predmetne". Po Vebrovem mnenju pristne in avtonomne misli dojamejo transcendentna dejstva in transcendentne možnosti, kajti tedaj smo prepričani, da so predmeti naše misli dejanski, torej smo prepričani, da so naše sodbe resnične. Neresničnim (pristnim) mislim pa ustrezajo le predmetne dejanskosti (neistinita dejstva) ali predmetne možnosti.

Malo kasneje je Veber ugotovil, da je tudi njegova opredelitev spoznanja neuspešna, ne zagotavlja namreč tega, da s sodbo dosežemo "transcendentna" dejstva, tj. takšna, ki dejansko bivajo ne glede na našo zavest o njih. V *Problemih sodobne filozofije* (1923) je opredelil spoznanje, kot misel, podano s evidentnim oz. maksimalnim prepričanjem, ki izhaja iz ne-psihološke faktičnosti svojega predmeta, pri tem pa dodal, da ne moremo biti nikoli povsem gotovi v to, da so naše misli spoznanja (Veber, 1923: 163). S tem je "osvobodil" spoznanje od takšne evidence, ki naj bi nedvomno zagotavljala resničnost misli. Evidenca je postala zgolj lastnost maksimalnega prepričanja.

Pri Meinongu in Vebru gre za posebno verzijo identitetne teorije, namreč tiste, ki priznava "polarnost" nosilcev resnice (sodb, propozicij, misli) in njihovih "predmetnih" korelatov (stanj stvari, objektivov, dejstev), namreč pri sodbah in propozicijah polarnost med resničnimi in neresničnimi sodbami (propozicijami, mislimi) in pri stanjih stvari polarnost med obstoječimi in neobstoječimi (virtualnimi) stanji stvari (dejstvi). Obstajajo seveda še druge vrste identitetne teorije, ki shajajo brez tovrstnih polarnosti (oz. priznavajo le polarnost sodb in propozicij), a tu se omejujem na Meinong-Vebrovo teorijo.²

Jennifer Horsnby meni, da resnico lahko izvorno pripišemo le vsebini naših misli, stavkov, sodb itn., tj. nečemu, čemur pravi "misljivo" (thinkable). *Misljivo* je nekaj, kar je predmet misli, ne pa duševni (miselni) dej. Argument v prid identitetni teoriji resnice je, da če je misljivo tudi resnično in želimo

²Za pregled drugih oblik identitetne teorije gl. Engel, 2001.

preseči nevarnost načelno razliko med tem, kar mislimo in stvarnostjo, potem moramo razumeti resnično mislljivo kot enako dejstvu, obstoju stanja stvari (Hornsby, 2001). Če bi bilo mislljivo le nekaj mentalnega, potem bi identitetna teorija zašla v idealizem, a tega ne počne. Običajno se "misljivo" izenačuje s propozicijo. V tem primeru identitetna teorija resnice soglaša s tezo, da so resnične propozicije dejstva. Takšno je bilo npr. tudi mnenje zgodnjega Moora in Russella.

Paziti moramo, da ne zamešamo "misljivega" z "mišljenim". Ni vse mislljivo tudi mišljeno, tj. ni nujno, da je vse resnično mislljivo – vsa dejstva – mišljeno. V tem smislu lahko identitetna teorija govori o dejstvih in resnicah, ki niso spoznane, morda sploh ne spoznavne. Dejstva torej niso kar resnične *dejanske* misli (propozicije), temveč so *resnične propozicije* ne glede na njihovo dejansko "mišljenost". Resnica lahko nastopa kot lastnost, namreč kot lastnost stavkov, prepričanj, sodb itn., katerih vsebina je resnična propozicija, tj. dejstvo.

Seveda se nam zastavi vprašanje, če morda ne obstajajo tudi *nemisljiva dejstva*, tj. dejstva in propozicije, ki jih ni mogoče *formulirati* v nobenem stavku, sodbi, prepričanju ipd. Če je to mogoče, potem imamo dva razreda misljivega, razred misljivega v ontološkem pomenu (razred potencialnih in dejanskih dejstev) ter razred *duhovno (jezikovno, mentalno)* (za)misljivega. Če pa to ni mogoče, potem je identitetna teorija zavezana sporni tezi, da so vsa dejstva (in resnice) spoznavna. Ena in druga možnost prinašata s seboj številne nove probleme, ki so morda za reševanje prav tako zahtevni, kot so bili tisti, ki se jih identitetna teorija "znebi" (npr. problem natančne opredelitve korespondence med resnično propozicijo in stvarnostjo).

Identitetna shema pripisovanja resnice le na videz spominja na znano ekvivalenčno shemo izjavljanja o resnici:

'*p*' je resnično, če in samo če *p*, ali krajše $Rp \Leftrightarrow p$,

vendar tu nastopa med levo in desno stranjo ekvivalenca, pri identitetni teoriji pa enakost.

To razliko se da sicer prikriti, če določimo, da

'*p*' je resnično, če in samo, če je *p* enako dejstvu, da *p*, oz.

'*p*' je resnično, če in samo $p = Dp$.

To formulacijo dejansko srečamo v nekaterih razpravah o identitetni teoriji resnice (npr. Candlish, 1999, Beall, 2000, Engel, 2001, Hornsby, 2001), vendar pa ne reši problemov identitetne teorije, ker je pač leva stran ekvivalence bistveno odvisna od identitete, ki povzroča težave, če primerjamo identitetne formulacije pripisovanja resnice z čistimi "ekvivalenčnimi" shemami.

V čistih ekvivalenčnih shemah izjavljanja o resnici, npr. v tarskijanski shemi, običajno nastopa stavek *p* na levi strani v narekovajih, kar pomeni, da je le *omenjan*, na desni pa brez narekovajev, kar pomeni, da je *uporabljen*. Ta

razlika pri identitetni shemi ni pomembna, saj se izražamo o istem objektivu (ali Vebrovem dejstvu), če govorimo o resnici misli (sodbe) ali o dejanskosti objektiva.

Težava z identitetno teorijo resnice nastopi pri neresničnih stavkih. Identitetna teorija resnice pogosto vodi v izenačenje *virtualnih objektivov, ki ustrezajo napačnim sodbam z negativnimi dejstvi, ki ustrezajo resničnim negativnim sodbam*, ki so logično ekvivalentne zanikanim neresničnim sodbam. Nedejanski objektiv tako postane nek dejanski, vendar negativni objektiv. *Bertrand Russell* je npr. nekaj časa (v času "logičnega atomizma") zagovarjal to tezo, v kolikor gre za napačne atomarne stavke, a jo je kmalu zavrgel. Preskok iz virtualnosti v "negativno" dejanskost je namreč načeloma sporen.

Če postavimo formalno analogijo med identitetnim pojmovanjem resnice in "običajnim" pojmovanjem, ki sloni na ekvivalenci, torej na paralelizmu med

$$Rp = Dp \text{ in } Rp \Leftrightarrow p$$

in upoštevamo gornjo logično nujno ekvivalenco, potem se zdi gornje izenačevanje skoraj neizogibno. Vendar formalna analogija med identitetnim in ekvivalenčnim pojmovanjem govora o resnici ni popolna.

V primeru ekvivalence imamo enostavno $N'p' \Leftrightarrow ne-p$, v primeru identitete pa tega ne moremo narediti, ker se identiteta ne ohranja nujno ob ekvivalenci leve in desne strani, torej ne moremo reči $Np = Dne-p$, kar zopet pomeni izenačenje odsotnosti dejstva, da p z dejstvom, da $ne-p$, vendar to ni točno.

Če privzamemo, da so spoznanja evidentna dojetja objektivov (Meinong) ali avtonomno pridobljena prepričanja o dejstvih (Veber), potem bi bila spoznanja tudi evidentna dojetja napačnosti, saj ta evidentno dojamejo neke objektivne ali (Vebrova) dejstva.

Meinong je privzel kot predmetne ustreznike neresničnih sodb realno neobstoječe objektivne, Veber neistinita dejstva. Tedaj dobimo $Np = ne-Dp$, kar je neka nova predmetno-ontološka enakost, oba sta razlikovala te predmete od negativnih dejstev, ki ustrezajo logično ekvivalentnim resničnim negativnim sodbam. A se zastavi vprašanje, kako bivajo ta negativna dejstva poleg virtualnih dejstev. Meinong je (v *Über Möglichkeit und Wahrscheinlichkeit*) govoril o "določeni koincidenca" med nefaktičnostjo objektiva in faktičnostjo ustreznega negativnega objektiva, podobno je Veber (v več spisih) govoril o "ustreznju modalitet", iz katere prav tako izhaja, da neistinitosti kakega dejstva (npr. neistinitosti dejstva, da a je b) "ustreza" istinitost njegovega nasprotja (istinitost dejstva, da a ni b). Ta domneva privede do težav, če se vprašamo, kaj ustreza zanikani negaciji kakega resničnega stavka p , $ne-ne-p$. Stavku $ne-ne-p$ po Veburu ustreza *faktično negativno* dejstvo, da ni $ne-p$, stavku

p pa *faktično pozitivno* dejstvo, da p . Vprašamo se lahko, ali je to dvoje enako ali različno, glede na to, da sta oba stavka medsebojno logično ekvivalentna? Meinong in Veber bi najbrž dejala, da je oboje različno in bi s tem nasprotovala našim logičnim intuicijam, da morajo logično ekvivalentnim stavkom ustrezati isti predmetni korelati. Kaj pa ustreza neresničnemu stavku p in njegovi dvojni negaciji? Prvemu ustreza *nefaktično pozitivno* dejstvo, da p , drugemu *nefaktično negativno* dejstvo, da $ne-p$. Ali gre tu za enakosti ali različnosti navedenih dejstev? Po eni strani gre za različna dejstva, saj *faktično pozitivno* in *faktično negativno* dejstvo in podobno *nefaktično pozitivno* in *nefaktično negativno* dejstvo ne moreta biti enaki, po drugi strani pa se zdi, da bi morali biti enaki, saj je ekvivalenca med p in $ne-ne-p$ logično nujna in intuitivno izjemno razvidna.

Če bi sprejeli domnevo, da $Np = Dne-p$, kar sta sicer zavrnila tako Meinong kot Veber, seveda ne bi bilo prej navedenih težav. V primeru resničnega stavka p velja $Nne p$, to pa je po zgornji domeni enako $Dne-ne-p$, kar se zdi neizogibno enako Dp . V primeru neresničnega stavka p velja Np , temu po predpostavki ustreza $Dne-p$, prav tako neresničnemu stavku $ne-ne-p$ ustreza $Dne-ne-ne-p$, toda to se zdi neizogibno enako $Dne-p$, torej zopet dobimo enak predmetni ustreznik. Vendar pa domneva $Np = Dne-p$ ni sprejemljiva zato, ker meša neobstoje objekta, da p z obstojem negativnega dejstva, da $ne-p$. Kake elegantne rešitve iz navedenih težav ne vidim.

Poleg tega, že samo po sebi težkega vprašanja, dobimo nove težave. V primeru ekvivalenčne formulacije $Np \Leftrightarrow ne-p$ lahko na podlagi ekvivalence $R-p \Leftrightarrow Np$ (negacija stavka obrne njegove resničnostne vrednosti) sklepamo na ekvivalenco $R-p \Leftrightarrow ne-p$. Pri tem ni razlike med tem, da *drži* $ne-p$ in tem, da *ne drži* p , na kratko, da *ni* p .

Toda analogne transformacije pri identitetah ne moremo storiti in dobiti $R-p = Np$ ali $R-p = Ne-Dp$. Ti identiteta sta napačni, kajti identiteta se ne vede tako kot ekvivalenca, *prisotnost dejstva*, da $ne-p$ pa tudi ni enaka *odsotnosti dejstva*, da p . Prav tako ne velja, da je pozitivno dejstvo, da $ne-p$ enako negativnemu dejstvu, da *ni* p .

Lahko dobimo le $Rne-p = Dne-p$. Toda *dejstvo*, da je *tako*, da $ne-p$, je še vedno neko pozitivno dejstvo, ki pripada resničnemu stavku $ne-p$, ne pa *negativno* dejstvo, da *ni* p . Tako pri imamo pri neresničnih stavkih na voljo tri različne ontološke korelative: *irealno dejstvo*, da p , *pozitivno dejstvo*, da $ne-p$ in *negativno dejstvo*, da *ni* p . Kateri od njih je primaren in kakšni so onto-loški odnosi med njimi?

Teh vprašanj ne moremo preprosto rešiti le s predpostavko določenega modalnega "soustrezanja" med temi "dejstvi" oz. objekti. *Mariam David* meni, da ne moremo poenostaviti problema tako, da trdimo, da je "x neresnična

propozicija, če in samo, če x ni dejstvo”, kajti obstaja mnogo stvari, ki niso niti dejstva niti propozicije (npr. računalnik). Davidova meni, da mora identitetna teorija priznati propozicije, ki niso dejstva, čeprav so dejstvom močno podobna (David, 2001). Vsa dejstva so resnične propozicije, toda niso vse propozicije dejstva. Ta rešitev zastavlja novo vprašanje, kako naj pojмимо naravo propozicij. Davidova na koncu zaključuje, da identitetna teorija ni nujno nasprotna korespondenčni teoriji, po kateri je stavek resničen, kadar predstavlja resnično propozicijo, ta pa je identična z dejstvom. To ustreza zgoraj navedeneni na videz ekvivalenčni formulaciji identitetne teorije,

p je resničen, če in samo, če $p = Dp$.

Vendar s tem le na videz odrinemo prej navedene težave identitetne teorije z neresničnimi in nikalnimi stavki, kajti tudi, če priznamo, da so korelati neresničnih stavkov pač neresnične propozicije, ki pa niso dejstva (to terja t.i. eno-polarno teorija dejstev), je še vedno vprašanje, kako medsebojno “korelirajo” propozicija p , ki ni dejstvo, predmetni korelat resničnemu negativnemu stavku $ne-p$ in odsotnost dejstva, da p .

Seveda se nam zastavi tudi novo vprašanje, kakšna je korespondenca med *resničnim stavkom* in *propozicijo-dejstvom*, ki se v bistvu ne razlikuje od tradicionalnega vprašanja, kakšna korespondenca je med resničnim stavkom in stvarnostjo (svetom). Poleg tega reformulacija korespondenčne teorije, ki jo predlaga Davidova, ne ustreza izvorni korespondenčni teoriji resnice, ki govori zgolj o korespondenci med resnično propozicijo in dejstvom. Tej ustreza ekvivalenca

p je resničen, če in samo, če je dejstvo, da p , ne pa zgoraj navedena na-pol identitetna formulacija

p je resničen, če in samo, če $p =$ dejstvo, da p .

Težav z identitetno teorijo je še več, nekaj jih je skupnih s korespondenčno teorijo, npr. predpostavka o bivalentnosti stavkov, propozicij in stanj stvari (stavki in propozicije so resnični ali neresnični, tretjega ni, stanja stvari obstajajo ali ne, tretjega ni), vendar se v to ne mislim spuščati, ker ni več bistveno za našo razpravo.

::LITERATURA

- Beall, J. (2000):** On the identity theory of truth. *Philosophy*, vol. 75: 127-130.
- Brentano, F. (1925):** *Psychologie vom empirischen Standpunkt*. F. Meiner, Leipzig.
- Brentano, F. (1933):** *Kategorienlehre. Mit Einleitung und Anmerkungen hrsg. Von Alfred Kastil*. F. Meiner, Leipzig.
- Candlish, S. (1999):** A prologomenon to an identity theory of truth. *Philosophy*, vol. 74: 190-120.
- David, M. (2001):** Truth as identity and truth as correspondence. V: M. P. Lynch (ur.), *The Nature of Truth*. MIT, Cambridge/M: 683-704.
- Engel, P. (2001):** The false modesty of the identity theory of truth. *International Journal of Philosophical Studies*, 9, 4, 2001, 441-458.
- Hornsby, J. (2001):** Truth: The identity theory. V: M. P. Lynch (ur.), *The Nature of Truth*. MIT, Cambridge/M: 663-681.
- Simons, P. (1992):** *Philosophy and Logic in Central Europe from Bolzano to Tarski*. Kluwer Univ. Publ., Dordrecht.
- Sierszulaska, A. (2005):** *Meinong on Meaning an [i.e. and] Truth*. Ontos Verl.
- Ule, A. (2002):** Stanja stvari in dejstva pri Brentanu in Wittgensteinu. V: B. Žalec (ur.), *Intencionalnost in ontologija*. Claritas, Ljubljana.
- Veber, F. (1921):** *Sistem filozofije*. Založba pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, Ljubljana.
- Veber, F. (1923):** *Problemi sodobne filozofije*. Zvezna tiskarna in knjigarna, Ljubljana.
- Wittgenstein, L. (1970):** *Philosophische Bemerkungen*. V: L. Wittgenstein, *Schriften* 2, Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Wittgenstein, L. (1976):** *Logično filozofski traktat*. ML, Ljubljana.